

מאתר האש

פסקי הלכות ודברות קודש ממרן בעל השביבי אש שליט"א

פרשת משפטים - שקלים תש"פ

בעניני ערכאות

מאור העינין שביבי אש על התורה

והנה נתקשו האחרונים ז"ל מאיזה טעם אמרין דכשיש רשות מבית דין מותר לילך לערכאות, כגון, בגברא אלמא וכדומה, ואטו במקום פסידא ליתא להאי איסורא. ובכלי חמדה בפרשתינו עמד בזה והעלה שם דצריך לומר דלא אמרו להאי איסורא אלא כשבידי ישראל להוציא הממון במשפטי ישראל, אבל כשאנו יכול ליכא איסורא, אלא שהיתה תקנה מיוחדת שיצטרכו רשות ב"ד. ונמצא לפי דבריו דבאמת מעיקר הדין אף אם ילך בלא רשות ב"ד נמי אינו עובר על עיקר האיסור דערכאות, דכיון שאין הוא יכול להוציא הממון שמגיע לו עפ"י דין תורה, או שאינו יכול להגיע לביצוע הדין ללא ערכאותיהם שרי ליה לפנות ולבקש את עזרתם, אלא משום מיגדר מילתא הוא דעבדו תקנתא שלא יזדקקו להם ללא רשות מפורשת מן הבית דין. [ובאמת בלשון התקנה דלעיל אינו מבואר כלל דבעי רשות ב"ד ומשמע דלדידהו סגי במה שיש עדים מבוררים על סירובו להתדיין, וכנראה שתקנה מאוחרת היתה להצריך רשות בית דין, משום מיגדר מילתא].

והנה ראיתי בספר להורות נתן בפרשתנו שתמה תמיה עצומה על הא דמהני נתינת רשות אפילו בערכאות ישראל, ותמה טובא דנהי דמהני נתינת הרשות להתיר למ"תדיינים לילך לפניהם, אבל עדיין אין זה מתיר לשופטים עצמם לשפוט בערכאות וכיון שכן נמצא דהמתדיינים מכשילים את השופטים באיסור חמור ועוברים המכשי"לים על איסור דלפני עור לא תתן מכשול, עכ"ד. והנראה בזה לענ"ד בפשיטות, דהרי פשיטא דהכא איירי בגוונא דהם פוסקים כדניי ישראל, דבלא"ה הרי לא יהיב בית דין רשות לילך לפניהם, וכיון דכתיבנא לעיל דבגוונא שאין ניתן להוציא את העושק ולהציל את העשוק לא אסרה התורה להשתמש אף בערכאותיהם, א"כ שפיר מצי אזיל קמיהו ואין בזה סרך דלפני עור, דהרי מעיקרא לא נאמר דין איסורא דערכאות בכה"ג וכנ"ל, ודו"ק היטב בזה.

ועיין היטב בשו"ת הרמ"א סי' נ"ב דהיכא שישראל דן עם חבירו בפני עכו"ם אין הע"דים רשאים להעיד דבזה הם מסייעים ידי עוברי עבירה, ובשער משפט סי' כ"ו נחלק עליו ואית ליה דכיון דהנתבע חייב לתובע, אם לא יעידו לטובת התובע נמצא דבכך המה מחזיקים ידי הנתבע לגזול את התובע, דהרי לאחר מכן כבר לא יזדקקו הבי"ד לדין זה, עכ"ד. והשיב על כך האמרי בינה, דיינים סי' כ"ז, דאין בזה השבת אבידה כלל, דאף התובע בעצמו אינו רשאי לילך לערכאותיהם להציל את הממון שלו אלא על ידי נתינת רשות מפורשת מבית הדין, וכיון דכאן הרי איירי בלי נתינת רשות, דאי יהיב בי דינא רשותא שרי אף לעדים להעיד וכמבואר בדברי הרמ"א להדיא, ובלא רשות שפיר איכא איסורא להעיד, עכ"ד. ונראה לכאורה בדעת בעל שער משפט, דאיהו סבירא ליה דהא דבעינן רשות ב"ד הוא תקנתא באנפי נפשה, אבל מעיקר הדין ליכא איסורא דערכאות כשהולך להציל את עצמו ואת ממונו מידי העושק, וכיון שכן שפיר מצינן למימר דליכא איסורא על העדים להעיד ולהציל את התובע מהפסד ממונו, ויל"ע עדיין בהא מילתא.

ויש לציין למה שראיתי בתשובות והנהגות ח"ד סי' ד"ש דמייתי משמיה דבעל המנחת יצחק שלדעתו היכא שהנתבעים המה מחללי שבתות ואינם שומרי תורה ומצוות, לא בעינן ג' הזמנות וסגי בהזמנה אחת בלבד שיוכלו מיד לאחר מכן לקבל רשות בית דין ללכת לערכאותיהם.

בענין גביית צ'ק ע"י הוצאה לפועל אי בעינן גביה רשות ב"ד, הנה לענ"ד מדברי הנ"ת תיבות בסי' כ"ו מוכח ומבואר דאף במלוה בשטר שהחייב הוא ברור נמי בעינן רשות ב"ד לבצע את הגוביינא בפועל, ועיין היטב באמרי בינה הלכות דיינים שם בארוכה, ויל"ע בזה. [ועיין שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' ט' אות י"א בענין מסירת גנב או מזיק לערכאות].

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (כא, א)
לפניהם ולא לפני עכו"ם (גיטין דף פח)

הנה מקור איסור הליכה להתדיין לפני ערכאות עובדי כוכבים ילפינן לה מהאי קרא ד"לפניהם" ולא לפני עובדי כוכבים וכדאיתא בגמ' גיטין דף פח: וכן איתא בשו"ע חו"מ סי' כ"ו. והנה תרתי איסורי איכללו בהא, עצם ההזדקקות וההתדיינות בפני ערכאות גויים הוי כעין הכרה בכוחם ובסמכותם וזה מהווה מרידה והרמת יד בתורת משה ובאלוקי ישראל, ומלבד זה אם המה פוסקים חק ומשפט שלא עפ"י חוקי התור"ה הרי הממון שנלקח מן הנתבע ונמסר לתובע הרי הוא ממון שנלקח בגזילה וכל המחזיקו ברשותו עובר על לאו דלא תגזול.

והנה איסורא דערכאות אינו דוקא בשופטים גויים, אלא אפילו בשופטים ישראלים שאינם פוסקים עפ"י חקי ומשפטי התורה אלא לפי חוקות הגויים והאומות הרי אף המה מרימים יד בתורת משה, ואדרבה, חטאם חמור טפי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו, שיהיו בן ישראל לעזוב מקור מים חיים לחצוב לו בארות נשברים אשר לא יכילו המים. והדברים מבוארים בהרחבה בדברות קדשו של מרן החזו"א, חו"מ, בסנהדרין סי' ט"ו סק"ד, וזה לשונו: "... שהשופט כל דין שלפניו לפי הנראה אליו, זהו בכלל פשרה, ואין ניכר הדבר שעזבו מקור מים חיים לחצוב בארות נשברים, אבל אם יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את התורה ועל זה נאמר: לפניהם ולא לפני הדיוטות, ואין נפקותא בין בא לפני אינם ישראלים, ובין ישראל ששופט עפ"י חוקים בדויים, ועוד הדבר יותר מגונה שהמירו את משפטי התורה על משפטי ההבל, ואם יסכימו בני העיר על זה משפטים גזלנותא ועושק ומרימים יד בתורת משה".

והנה בדעת זקנים בריש הפרשה הובא המשל לשני חולים שהאחד נצטווה שלא לאכול מאכלים מסויימים והשני הורשה לאכול הכל, מפני שהוא עומד בין כך למות, עיין שם. ולכאורה מה הקשר בין המשל שלפנינו למה שכתב לפני כן דאפילו דנים בדיני ישראל נמי אסור. ואשר צריך לומר בזה דאפילו באותן הדינים שהם במקרה תואמים לדינינו מ"מ אם הדין יוצא מפי גויים או דיינים שדנים בדיניהם, הרי הפסק הזה גופא נהפך להיות סם המות, והוא מאבד את סגולת החיים הנצחיים הנלוה בכל הלכה ודין תורה, ודו"ק היטב.

והנה בשפתי חכמים נקט בפשיטות דרק בגויים לא מהני אם דנים בדינינו אבל ביישראל אם דנים בדינינו שפיר דמי, עיי"ש. ונראה לומר דאיהו איירי דוקא בהדיוטות, דהיינו, עמי הארץ שדנים לפי אומדן דעתם וכיוצא בזה, אבל אלו שעזבו מקור חיים לחצוב להם בארות נשברים אשר לא יכילו המים ומכרזים בפומבי שאין להם חלק ונחלה בתורת ישראל, בודאי דינם כערכאות לכל דבר וכמבואר מדברי החזו"א, ואד"רבה אינהו גריעי טפי מינייהו, ואכמ"ל בזה.

אמנם אפילו בדיינים הדיוטות נראה לענ"ד דלא מהני אף אם נתכוונו לדון בדיני יש"ראל, דנראה דהתורה נתנה כוח מיוחד מן השמים לבי"ד הממונים לפסוק ולהכריע הדין לאמיתו, אבל אלו שאינם ראויים לאיצטלא זו אין להם כוח ביי"ד לא רק לענין כפייה וכדומה, אלא אף להכרעת הדין, ואין לזה תורת פסק דין.

וראוי לציין למה שהובא בתקנות קדמונים מרבתינו הראשונים, רבינו תם ורשב"ם ועוד, בסוף שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, ובסופם נמצאת תקנה כדלהלן: "גורנו ונידינו וחרמנו על כל איש ואשה, הקרובים או הרחוקים, אשר יביא את חברו בדיני גוים או יכופו על ידי גוים, הן שר, הן הדיוט, הן מושל, הן סרדיוט, אם לא מדעת שניהם בעדים כשרים... וגם על המסרב לבא לבית דין ויש לו עדים בדבר, אם יביאו התובע בערכאות של גוים באותה תביעה לא יחול עליו נדונוי זה", [כן איתא בכתב יד גינבורג

הצלת עצמו בממון חבירו

מותר לאדם להציל עצמו בממון חבירו אלא שצריך שישלם לו לאחר מכן על הפסדו וצריך שלא יקח ממון חבירו אלא על דעת להחזיר. אמנם מותר לקחת גם באופן שאינו יודע מי הבעלים ע"מ שינסה אח"כ לברר מי הם ולהחזיר להם, מותר להציל אדם בממון שאינו שלו שאין אפשרות אחרת והמציל פטור מלשלם.

השתמשות בכספי צדקה לצורך הצלת נפשות

כשיש צורך בממון להצלת נפשות ויש בידו או ביד הציבור מעות צדקה שניתנו על דעת שישתמשו בהם לעניים או לתלמוד תורה, מותר להשתמש בהם לצורך הצלת הנפשות.²

הצלת עצמו בחיי חברו

אע"פ שבפיקוח נפש הותרו כל איסורי תורה מ"מ איסור רציחה לא הותר, ואפילו גרימת רציחה אסורה ואף כל דבר שחיי חברו תלויים בו אסור לו ליקח מחברו לצורך הצלתו שאין בזה משום גזל גרידא אלא משום שפיקוח דמים.³

לצורך חיי שעה או חולה סופני

חיובי ההצלה נאמרו אפילו במקום שאין אפשרות הצלה אלא לחיי שעה בלבד, שלא ניתן להציל את חייו אלא רק להאריך אותם לזמן מועט בלבד.⁴ אף חולה סופני שברור שאין תרופה לחלו חיוביים לעשות כל טעדיק שבעולם להאריך את חייו, מלבד אם הוא מלוכף ביסורים קשים מנשוא, והכל לפי הענין, ובאופן שלדעת הרופאים אפסו הסיכויים להצילו אין חיוב להמשיך במאמצי ההצלה אע"פ שיש אחד לרבה שהמשיך לחיות גם בכה"ג, וזה תלוי בדעת הרופאים הבקיאים מצבים אלו.⁵

מאבד עצמו לדעת

אפילו אדם שעשה פעולה לאבד עצמו לדעת מוטלת חובה עלינו לעשות הכל כדי להצילו ולקיימו בחיים ודלא כמי שרצה להקל בדבר זה.⁶

סיכון חיי שעה לצורך ריפוי גמור

חולה שאם לא יטפלו בו ימות תוך זמן לא רב, אלא שהטיפול שמתאים לעשותו עלול להורגו כעת, אם הוא ספק השקול יעשו הטיפול, ואם יש צד גדול שימות מחמתו נחלקו בזה הפוסקים ויעשה שאילת חכם.

1 שו"ע ח"מ שנת"ד, ו"ש"פ ג.

2 שו"ת הרא"ש (סי' ב) שו"ע (י"ד ר"א י"ד). שהרי הצלת נפשות דוחה את כל התורה, ומה שאמרו בגמ' (פגילה טו) 'גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות' כתבו הפוסקים לתרץ ששם הנדון לגבי גודל השכר והזכות שיש למי שהציל נפש לעומת מי שלא הודמן להצלת נפשות וישב ולמד באותה שעה, שזה שלמד וכוונתו גדולה יותר, אבל בודאי כל מי שמודמנת לפניו הצלת נפש הוא יושב ולמד תורה באותה העת הוא חייב להפסיק מלימודו ולעסוק בהצלה, אע"פ שיש לו כעת שכר מועט יותר שהרי פקדו דוחה את האחר כולה. ב"ח ורש"ל שהובא בס"ו שם. וכו"ל כתב בפרישה שם. ובדרישה שם כתב לחלק בין אם יכול לקיים שניהם נכון כששאריו מעות גם לת"ת נאלץ שלא יהיה ברוח כ"כ שאפשר להשתמש בהם גם להצלת נפשות, אבל כשא"א לקיים שניהם או ת"ת עדיף יותר, והט"ו דחה ת"ו.

3 חו"א (ליקוטים כ"ט סי' כ) ביאר שבכשנים שמהלכין בדרך ויש רק לאחד מהם מים שנפסק הדין שאינו צריך ליתן לחבירו דחיי קודמים שאסור ליה שאין לו מים להתגבר ולגזול המים מיד חבירו לצורך הצלת עצמו ואין בזה משום גזל בלבד דמאחר ונפסק כבר שאינו מחויב ליתן לו מים אלא הן בשביל חייתו כלוחן ממנו ה"ה שופך דמים.

4 דרכי משה בגמ' יומא (פ"ה) דאפילו לחיי שעה מחללים את השבת. ובמאירי שם אסברה לן משום 'דשמא באותה שעה ישוב לבבו ויהודה' אך כבר כתב בבית"ל (ש"כ"ס, ד"ה אלא לפי) דטעם זה אינו עיקר ולדינא לא תליא כלל בזה דעיקר הטעם הוא משום דילפינן מקרא ד'חיי בהם' דהצלת חיי של אדם מישראל דוחים את כל התורה כולה בכל גונו, ואפילו אם בודאי לא יזא ביכולתו לשוב בתשובה, ע"ש.

5 חת"ס י"ד של"ת. חיים שאל להחיד"א ח"ב סי' כ"ה ומהר"י חיות סי' נ"ב.

6 אגרות משה (י"ד ח"ב קע"ה)

7 במנחת חכמים (נסיון התורה) כתב שרק באופן שיש ספק השקול מותר אבל כשהדבר מותר שלא יצילח הטיפול ימות מחמתו מיד אע"פ שבכ"א טיפול הוא ימות תוך זמן מה לא יעשו הטיפול ומאידך באחינו (ח"ב סי' י"ז) כתב שאף באופן שצורך גדול שלא יועיל ימות מידית יעשה הטיפול.

אנציקלופדיה תלמודית הערות כרך י', הצלת נפשות, טור ש"מ"ה ערה 43

שו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ע"ה, ע"פ תוס' ע"ז כ"ז ב' ד"ה לחיי שעה. ועי' משפט כהן סי' קפ"ד אות ג' וחוון איש שמדרין סי' כ"ו סי' ק"א. ועי' רופא דוגמאות מעשיות ברפואות חולים.

תדפיס מספר "רפואה כהלכה"

"י"ל ע"י מכון "שביבי אש"

נ.ב. הספר הינו כתבי תלמיד עפ"י מה ששמע מהגאב"ד שליט"א

בפרשה הקודמת פרשת יתרו עסקנו בנתינת התורה, ולכאורה ע"פ הסדר הרגיל פרשת משפטים צריך להיות אחרי פרשת תרומה ומדוע נסתדר משפטים קודם לתרומה, ואולי יש לומר שבכדי לבנות את המשכן צריך את הכסף זהב ונחושת, ולא יכול להיות במקום קדוש כהמשכן, כסף שאינו כשר לגמרי, שנתערב עם כספי גזילה וכד', ולכן סידר קודם פר' משפטים ששם מבואר הלכות ממונות ונוקים וכך יוכל לבדוק שהכסף שלו באמת כשר וראוי לבוא למקדש ורק אח"כ כת פר' תרומה מה להביא אל בית ה', בחז"ל כתוב 'נישא לבבינו אל כפיים אל ק-ל בשמים' ובתרגום מפרש שהידיים צריכים להיות נקיים מרוב גזל וכסף לא כשר וכן נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אל ה', שצריך קודם לנקות את הידיים ואז נוכל לשוב אל ה' ויהיה קדשה לשעתה קדשה לעתיד לבוא לביהמ"ק השלישי.

בספה"ק בני יששכר כתב שהרבה הורים חשבו שבניהם יגדלו גדולים וצדיקים ולבסוף לא עלתה בידם ר"ל, חקרת ודרשתי למה זה נתברר שהכסף למלמדים ולשאר צורכי הלימוד נעשה ע"י כסף פסול חשש גזל וממילא בכזה סוג כסף לא יכול לצאת תלמידים כשרים, מו"ר בעל שבט הלוי היה אומר תמיד 'שאי אלייך כפיך לנפש עולליך' תרים ידך מגזל כדי שנפש עולליך לא יהיו מושפעים מאותו גזל, בשעת קבלת התורה אחד מהיסודות היה והודעתם לבניך ולבני בניך, הענין של קבלה"ת לא היה רק לדור מקבלי התורה אלא היה קבלה עד סוף הדורות שכולם יהיו עבדים נאמנים לה' ולתורתו, אומרת התורה אם אתה רוצה שהתורה תתקיים בבניך ובני בניך, זה רק ע"י שיקיים את ואלה המשפטים שיהיה נקי מרוב של כסף פסול, וזה גם לגבי המשכן שכל אחד בונה משכן לה' מדור להשראת השכינה צריך לדעת שלא יכול להיות השראת השכינה אם אין בסיס יהודי וטהור שיהיה נקי מחטאים שבין אדם לחבירו ובין אדם למקום, נקי מהמכשירים הטמאים אשר רבים חללים הפילו ר"ל, וכל הדורות הבאים אחריו תלויים גם בנקיון כפיים מגזילה ושאר דברים, וכשכפיו נקיים אז כשנושא ליבו לשמיים מתקבלים תפילותיו.

אנו עומדים בכניסה לחודש אדר שמרבין בו בשמחה, מבקשים אנו שמחינו כימות עינינו שנות רעינו רעה שנהיה שמחים בשמחה אמיתית, כל ראש לחלי וכל לבב דווי, ויהיה ופדויי ה' ישובון, ששון ושמחה ישיגו ונשו יגון ואנחה ויהיה החודש הזה סוף וקץ לכל צרותינו תחילה וראש לפדיון נפשינו ונזכה לשמחה האמיתית ישיש עלייך אלוקיך כמשוש חתן על כלה ושמחות עולם על ראשינו בבנין בית מקדשינו ותפארתנו במהרה בימינו ברחמים גדולים אמון.

תשית לראשם עטרת פז לחו"ר כולל אור הרשב"י - מירון צפת על שעמדו בכור המבוכן אצל מרן הגאב"ד שליט"א ונתעטרו בעטרתה דיון דין לתורות הלכה בישראל ע"פ הדרכתו והכוונתו של מרן הגאב"ד שליט"א הרבה אתה הוא לראש המולד והרה"ג רב משה רבניצ' שליט"א ולמייסד המולד מוה"ר חיים ויב"ל שליט"א

הודעה חשובה עקב נסיעת מרן הגאב"ד שליט"א לתפילה על זיווגים הגונים בציון הק' של הש"ך זיע"א ביומ"ד לא התקיים השבוע ביום ג' קבלת קהל לשליחת שמות לתפילה ניתן לשלוח לדוא"ל: SHVIVIASH@GMAIL.COM

לתרומות והנצחות ניתן לפנות לטל': 058-3238947 או לדוא"ל: SHVIVIASH@GMAIL.COM לקבלת הגיליון מידי שבוע ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל SHVIVIASH@GMAIL.COM

בית הוראה שערי הוראה זמני פתיחת בית הוראה בראשות הגאב"ד בין השעות 9:00-9:30 14:00-14:30 בשאר שעות היממה יושבים חברי הבד"ץ מענה כלפני 24 שעות ביממה: 03-6161616 בית הוראה לעניני רפואה 03-6148000 או 03-6161616 ש"לוחה 3

ניתן לשלוח שאלות למרן הגאב"ד שליט"א בפקס: 0722-60-63-61 לקביעת תורים וקבלת קהל 03-6161616 ש"לוחה 4